

I tēnei wā o te noho tawhiti mai i te kāinga, o te tokoiti haere o ngā tāngata matatau ki te reo, o te aha kē rānei, arā ētahi o tātou e whai ana i te reo o iwi kē. Ko au tonu tētahi kāore e tino matatau ana ki ngā whakanikoniko o ngā reo o ōku ake iwi. Kāore au e mea ana he kore nō ngā kaikōrero matatau i te kāinga. Kāore. Nōku tonu tōku kore mōhio ki te reo o taku kuia, o taku koroua, ā, hei kōingo tērā māku, engari kia kaua nei e parea atu te hē ki tētahi atu mō te kore waia ōku ki te reo o te kāinga.

Ko tāku e raumahara nei, e whakamā nei, ko te whakahē mai a ētahi i te āhua o tōku reo kāore nei e ōrite ana ki te reo o aku tūpuna. Ka pai noa iho mēnā i tīti mai ēnā whakato i ki a au anahe, ki tōku kotahi. Mēnā nōku anahe ngā kiri ka rongo i ēnā whiunga kupu, kāore au e kaha ki te whakautu. Engari ko taku tangi kē, ki te iwi nāna au i whāngai mai ki tēnei paku mōhio ōku ki te kōrero Māori. Ki a au nei nā, ko aua whakato i, kei te takahi kē i te mana o te iwi nōna te reo e noho mai ana ki tōku nei reo kōrero. Nō rātou kē hoki ētahi o ngā āhuatanga o taku reo e taunuhia ana e te ngutu tangata, ko rātou anō hoki e ekea ana e te kupu. Me taku pōuri nui e pēnei hia ana te iwi nāna i ngākau nui mai ki tēnei rāwaho e paku kōrero Māori ai au.

Kia tīkina atu he tauira atu anō o tēnei momo tātā i a tātou anō. Arā tētahi ākongā e kōrero ana i te pouaka whakaata me tana whakahē i te āhua o tana karāehe reo Māori, i te mea nō iwi kē te kaiwhakaako, ā kua mate tana whai atu i tētahi momo reo Māori ehara i te reo o te kāinga. Me te mea nei kua mātua tohua ia kia haere ki reira ako ai i te reo, kāore rānei he wāhi i tua atu hei whāwhā atu māna. Mēnā ko au tēnā, kua kimi huarahi atu anō e pai ai taku whai atu i te reo o aku tūpuna. Engari kia kaua e noho papa ko te kaiwhakaako e whakapau ana i ōna kaha kia kōrero Māori ai ana ākongā, koinei te hua.

He tauira atu anō. Arā ētahi e whakahē ana i ngā tuinga e noho mai ana he kupu nā tētahi atu iwi ki roto. Pēnei i te **whanga** me te **tatari**, i te **taunga** me te **waia**. Kua tūtaki au ki tētahi kaiwhakaako kāore i pīrangī pānui i tētahi pukapuka reo Māori ki ana tamariki, he kore nōna i rata ki te kupu **taunga**, ā, koinā te kupu e noho mai ana ki tēnei pukapuka. E ai ki tāna, ko te **waia** kē te kupu a tōna iwi, otirā o te rohe e noho nei ia. Kei konei au e whakaaro ana, he aha kē te hē o te whakamahi i taua pukapuka me te whāngai atu i ngā kupu e rua ki ngā tamariki, arā, ko te **taunga** me te **waia**, kia taunga ai, kia waia ai ki ngā kupu e rua. Mā konei e whānui ake ai te punakupu o te ākongā, e whānui ake anō ai tāna titiro ki te ao, me te mōhio anō he tāngata atu anō kei kō, he whakaaro anō ō rātou, he tikanga anō ā rātou, ā, mēnā e toru, e whā neke atu ngā kupu ake a taua iwi ka ākona e te tamaiti, mā hea mai ki tēnā e waia haere ai ia ki taua iwi.

Ā, e hāngai ana anō tēnei ki a tātou, te hunga pakeke. Ki hea noa iho tātou raruraru ai ki te rite tonu tō tātou ngākau kawa ki te reo o iwi kē. Kia mau tonu tātou ki ō tātou reo ā-iwi, engari kia kaua tērā e noho mai hei tīwatawata e raru ai tā tātou haere kōtui e ora tonu ai tō tātou reo Māori.

Te Tāunga Tohu i te Matatau ki te Reo Māori

HE TOHU TĒNEI I TE AHA?

Ko ēnei Tāunga e rua e noho mai ana i raro i te maru o Te Taura Whiri i te Reo Māori. Ko tā rāua, tuatahi, he tohu i te matatau o te tangata ki te reo Māori. Heoi oti, anei anō ētahi o tā rāua i tohu ai. Ko te matatau o te tangata ki te whakamāori kōrero Pākehā, ki te whakapākehā anō hoki i ētahi kōrero Māori, **ā-tuhituhi**, **ā-waha**. Ka whakawhiwhia ēnei tohu ki te hunga ka 80% neke atu rānei tā rātou i whiwhi ai i roto i ngā whakamātautau. Kia whakamāramahia ake ngā Tāunga e rua.

- (a) He Tāunga tohu i te matatau ki te whakamāori, whakapākehā, **ā-waha**
- (e) He Tāunga tohu i te matatau ki te whakamāori, whakapākehā, **ā-tuhi**

E PĒHEA ANA TE WHAI MANA O TĒNEI TOHU, KA MUTU, E WHAI MANA ANA KI A WAI?

E tohu ana ēnei Tāunga i te autāia tonu o te reo Māori o te tangata ka tahi, ā, ka noho mai anō hoki hei kīnaki i ētahi atu pūmanawa ōna, hei whakakaha ake rānei i ngā tohu mātauranga e noho mai ana ko te reo Māori tētahi o ōna kaupapa. I runga i tēnei, ka riro mā ēnei tohu e mana ai te pai o te tangata ki te kōrero, ki te tuhi, ki te whakapākehā, ki te whakamāori kōrero anō hoki. I roto i ēnei rā, ka nui te hiahia o te hunga tohunga ki ēnei tūāhua, me te mōhio anō hoki o Te Taura Whiri, e mimiti haere ana te puna tāngata tohunga ki tēnei tū mahi.

TE ĀHUA O NGĀ WHAKAMĀTAUTAU

Tū ai te whakamātautau ā-tuhi i te marama o Whiringa-ā-nuku ia tau. Kei te āhua tonu o ngā wāhi noho o te hunga whakauru mai, e oti ai te whakatau ki hea whakamātauria ai. Ko te rā kati ai ngā tono, ko te 31 o ngā rā o Hereturikōkā.

I runga i tā ngā kaiwhiri o te Taura Whiri i whakatau ai, kua paku rerekē te āhua o ngā whakamātautau i tēnei tau, pēnei nā - e uru ai te tangata ki te whakamātautau ā-waha, me mātua puta i te whakamātautau ā-tuhi.